

Особливості викладання російської мови, інтегрованого курсу «Література», зарубіжної літератури у 2017/2018 н.р. у світі реформування літературно-мовної освіти в Новій українській школі

На сучасному етапі розвитку, модернізації та оновлення української освітньої системи мовно-літературна освіта є одним із пріоритетних напрямків. Підтвердження цього знаходимо у концепції «Нової української школи», яка почне діяти з 2018 р. і до якої ми готуємося вже зараз. У ній названі 10 ключових компетентностей, які є основою Нової української школи. Серед них дві компетентності, що стосуються суто мовно-літературної освіти. Перша компетентність стосується мовленнєвого розвитку - «Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами» («...вміння усно і письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних та культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування...»). Друга компетентність іменована «Загальнокультурна грамотність» («Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення до розмаїття культурного вираження інших»).

Це дає можливість уявити значущість не тільки шкільної мовно-літературної освіти, а й зрозуміти, наскільки широкий спектр знань, умінь та навичок має надавати учням учитель-словесник, працюючи в новій українській школі. Головне, що повинен зрозуміти вчитель, це те, що потрібне не зубріння, не запам'ятовування різної інформації, яку вимагали досі чинні навчальні програми. Сьогодні у світі, який характеризується інформаційним вибухом, бурхливим розвитком інформаційних технологій, швидким впровадженням наукових розробок не лише в економічну сферу, але й у повсякденне життя людей, вчитель-словесник має озброювати учня компетенціями — тобто тими знаннями і практичними вміннями, які будуть необхідні йому у XXI столітті.

У процесі вивчення мов та літератури у сучасній школі необхідно орієнтуватися на життєві потреби учнів; розвивати у них вміння справлятися з реальними проблемами, що виникають в різних життєвих ситуаціях; допомагати стати більш незалежними в своїх думках і діях, бути готовими до співпраці з іншими людьми, що є умовою розвитку демократичного суспільства.

Тому пріоритетом сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, що включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Основні компетенції, які повинна забезпечувати сучасна мовно-літературна освіта, визначаються реалізацією таких вимог:

- 1) забезпечення високого усного та письмового мовного розвитку учня;
- 2) підготовка читача, здатного сприймати, розуміти та інтерпретувати літературні тексти.

Випускник середньої школи, мовно-літературна підготовка якого відповідає цим двом вимогам, фактично володітиме найважливішими компетенціями, на яких базуватиметься все його подальше культурно-духовне і фахове зростання.

Ми вже казали, що реформа української школи очікується з 2018 року спочатку на рівні початкової освіти, потім поступово цей шлях буде проходити основна та профільна школи. Але для того, щоб основна та старша школа, які є на сьогодні, не були відірвані, не чекали змін або взагалі не потрапили до цих змін, було прийнято рішення модернізувати навчальні програми вже в цьому навчальному році.

У чому полягає суть модернізації навчальних програм для учнів 5-9 класів? По-перше, кожен навчальний предмет має формувати не лише суто предметну компетентність, а й робити свій внесок у формування ключових компетентностей. По-друге, результатом навчання повинні стати знаннєвий, діяльнісний, ціннісний компоненти. По-третє, навчальні програми націлені на кінцевий результат. І останнє, головним стає учень, який навчається, а не предмет, якому навчають.

Роль предметів «Російська мова», інтегрований курс «Література», «Зарубіжна література» у формуванні ключових компетентностей Нової української школи чітко окреслено у пояснювальній записці до програми. Тому першочергове завдання методичних служб області ми бачимо у ретельному відпрацюванні пояснювальних записок з вчителями-предметниками на початок навчального року, навчально-роз'яснювальної роботі щодо осмислення завдань сучасного уроку, зорієнтованого на реалізацію компетентнісного підходу в навчанні, та ролі вчителя-тьютора, коуча, фасилітатора у Новій українській школі

Мови та літератури в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням або вивченням мов національних меншин

Основна мета вивчення мов і літератур у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин полягає у створенні оптимальних умов для активного оволодіння учнями державною та рідною мовами, формуванні мовної, комунікативної, етнокультурної компетенцій, що надає можливість користуватися ними в різних суспільних сферах діяльності та інтегруватися в українське суспільство.

З урахуванням того, що першочерговим для вчителя стає формування життєви та предметних компетентностей, учителі-словесники мають надавати пріоритет самостійній пізнавальній діяльності учнів, розвитку в них творчих здібностей, ініціативності, вмінь працювати з інформацією, критично оцінювати її, застосовувати для життєвих потреб, формулювати й відстоювати власну думку чи громадянську позицію щодо тих або інших подій та явищ.

До змісту навчальних програм з мов і літератур національних меншин для учнів 5-9 класів, що введені в навчальний процес з 2013/2014 навчального року, внесено корективи та зміни, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804.

Ці навчальні програми розроблені на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 № 462, та положень концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

У змінених програмах розкривається роль мов та літератур національних меншин у формуванні ключових компетентностей та посилюється компетентнісний підхід до їх вивчення; уточнено і деталізовано кількість навчальних годин на вивчення тієї чи іншої теми; спрощено окремі теми, що дублюють зміст освіти у відповідних лініях програм; вилучено матеріал, який певним чином дублюється в попередніх чи наступних класах; знято теми, які не відповідають віковим особливостям учнів, або втратили свою актуальність, або вивчаються в курсі української мови та літератури тощо.

У змісті навчальних програм основної школи послідовно впроваджено компетентнісний підхід, який відповідає стратегічному напрямку розвитку освіти в контексті положень «Нової української школи» та передбачає формування ключових та предметних компетентностей.

Звертаємо увагу вчителів-словесників, що в пояснювальних записках до оновлених програм розкриваються загальна мета шкільної освіти, сутність компетентнісного підходу і роль кожного предмету у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання; спрогнозовано портрет випускника основної школи. Названі наскрізні теми мають стати засобом інтеграції ключових та предметних компетенцій, навчальних предметів та предметних циклів.

Запропонований «Новою українською школою» структурний компонент «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» укладено з урахуванням компетентнісного підходу (на основі рубрики «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів»).

При плануванні навчальної діяльності, постановці цілей та завдань навчання вчитель має їх співвідносити із завданнями розвитку ключових та предметних компетентностей, охарактеризованих у спеціальній таблиці в пояснювальних записках навчальних програм.

У 2017/2018 навчальному році вчителям-словесникам необхідно користуватися навчальними програмами для 5-9 класів:

з мов національних меншин

російська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою;

російська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу);

російська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (початок вивчення з 1 класу);

з інтегрованого курсу «Література»

«Література» (російська та зарубіжна) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою;

Оновлені програми з мов та літератур можна знайти на сайті Міністерства освіти та науки у рубриці «Навчальні програми з мов національних меншин для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовою національної меншини та мов і літератур

національних меншин для 5-9 класів (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/dfhfhjgfyjngfjn1t5j1tjyf85y161y68j16t81nt6.html>).

У 10-11 класах вчителі працюють за навчальними програмами попередніх років, розміщених на сайті Міністерства (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>)

При вивченні російської мови за рахунок варіативної складової типових навчальних планів необхідно користуватися навчальними програмами:

«Російська мова» 5-9 класи. Програма факультативного курсу для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Укладач: О.Ю. Крюченкова. Програму схвалено науково-методичною комісією для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання протоколом № 5 від 01.07.2013 (лист Міністерства освіти і науки України від 15.07.2013 № 1/11-11508). Розміщено на сайті МОН України (<http://www.mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>)

«Російська мова» (курс за вибором) для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. Укладач: Т.Я. Фролова. Програму схвалено МОН України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання протоколом № 4 від 30.06.2010 (лист Міністерства освіти і науки України від 06.08.2010 №1/2-7504). Розміщено на сайті МОН України

(<http://www.mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>)

Нагадуємо, що навчальна програма не обмежує самостійності й творчої ініціативи вчителя в реалізації основних ліній змісту навчання мовам та літературам національних меншин. Як і раніше, до реалізації змісту тієї чи іншої програми радимо підходити творчо, вносити свої зміни, доповнення, здійснювати перерозподіл годин, враховуючи конкретні умови: рівень підготовки учнів, їх читацькі інтереси, стан навчально-методичного забезпечення.

Але обов'язковим є пізнавально-практична спрямованість уроку, розвиток логічного мислення та удосконалення всіх видів мовленнєвої діяльності учнів, оволодіння нормами літературної мови, збагачення словникового запасу учнів, формування вмінь та навичок зв'язного викладу думок в усній та письмовій формі. Крім того, важливою складовою у роботі з розвитку мовлення має бути формування навичок виразного читання.

У процесі вивчення мови необхідно робити акцент на вправах лінгвонародознавчого типу, що допоможе формувати в учнів уявлення про різноманітність світу, стимулювати інтерес до інших культур та мов.

У 9 класі в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням або вивченням мов та літератур національних меншин необхідно користуватися наступними підручниками, що отримали дозвіл на друк:

1. «Російська мова (5-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Баландіна Н.Ф.);

2. «Російська мова (5-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Самонова О.І., Приймак А. М., Гайдаєнко І.В.);

3. «Російська мова (5-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Коновалова М.В., Фефілова Г. Є.);

4. «Російська мова (9-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Баландіна Н.Ф.);

5. «Російська мова (9-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Самонова О. І., Крюченкова О.Ю.);

6. «Російська мова (9-й рік навчання) для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Давидюк Л.В., Статівка В.І., Фідкевич О.Л.);

7. «Російська мова» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (авт. Бикова К.І., Давидюк Л.В., Рачко О.Ф.);

8. Інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна)» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (авт. Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Бицько О.К., Мельник А.О.);

9. Інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна)» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (авт. Полулях Н.С., Надозірна Т. В.);

10. Інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна)» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (авт. Сімакова Л.А., Снегірьова В.В.);

11. «Інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна)» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою (авт. Волощук Є.В., Слободянюк О.М., Філенко О.М.).

Щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з мов та літератур національних меншин у 5-9 класах. Звертаємо увагу, що оцінювання здійснюється відповідно до Критерій оцінювання навчальних досягнень учнів з мов та літератур національних меншин, розміщених на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, лист МОН України від 30.08.2013 № 1/9–592 «Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання російської мови та інших мов національних меншин для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, де навчаються рідною мовою або вивчають її» (www.mon.gov.ua); у 10-11 класах – відповідно до критеріїв оцінювання попередніх років.

Звертаємо вашу увагу на **оформлення сторінок обліку навчальних досягнень учнів у класному журналі.**

Сторінки журналу (зміст уроку) з російської мови та інтегрованого курсу «Література» заповнюються українською мовою незалежно від мови навчання в загальноосвітньому навчальному закладі. Назви творів письменників російської літератури записуються мовою оригіналу («*Станционный смотритель*», «*Толстый и Тонкий*», «*После бала*», «*Герой нашего времени*» та ін.).

Оцінка за зошит виставляється до журналу 1 раз на місяць у колонці без дати, яка надписується «Зошит» і вважається поточною, тобто враховується до найближчої тематичної.

Зарубіжна література

Предмет зарубіжна література посідає особливе місце: він розширює знання учнів про світобудову, акцентує увагу на смислових та світоглядних аспектах, допомагає знайти ціннісні орієнтири. Тож зарубіжна література, як шкільна дисципліна, може стати дієвим засобом різнобічного розвитку особистості учнів, формує в них ключові компетенції.

У 2017/2018 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у 5-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів буде здійснюватися за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України: Програма «Зарубіжна література. 5–9 класи.

Укладачі: Ніколенко О. М., Таранік-Ткачук К. В., Фоміна С. П., Ревнивцева О. В., Сегеда Т. П., Онищенко Н. В.», яка розроблена на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23. 11. 2011 р. № 1392) з урахуванням Державного стандарту початкової загальної освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 04. 2011 р. № 462) та відповідно до положень «Концепції Нової української школи» (2016 р.). Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа на період до 2029 року» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р.

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 06. 02. 2015 р. № 100; Міністерства освіти і науки України від 03. 06. 2016 р. № 617; Міністерства освіти і науки України від 13. 01. 2017 р. № 52; Міністерства освіти і науки України від 10. 02. 2017 р. № 201 у програму внесено зміни.

За результатами обговорення на платформі EdEra та в предметних робочих групах, на виконання наказів Міністерства освіти і науки України від 13 січня 2017 р. № 52 та від 10 лютого 2017 р. № 201 внесено ключові зміни до оновленої навчальної програми «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 5–9 класи». Пропозиції було узагальнено за змістом. Рішення робочої групи щодо кожної пропозиції аргументовано.

1. Імплементовано компетентнісний підхід до вивчення зарубіжної літератури в контексті положень «Нової української школи» згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти.

2. Під час оновлення програми враховано Рекомендації щодо впровадження підходу, заснованого на правах людини, до загальної середньої освіти в Україні (соціогуманітарний цикл), Організації безпеки та співробітництва в Європі, Практичні пропозиції щодо розвитку компетентностей для демократичного громадянства в Новій українській школі, Керівні принципи освіти в галузі прав людини, програму курсу «Вчимося жити разом», матеріали проєктів «Основи здоров'я» та «Фінансова грамотність».

3. У пояснювальній записці до програми визначено ієрархію цілей навчання, мету базової загальної освіти, роль зарубіжної літератури у формуванні ключових компетентностей, з'ясовано особливості запровадження наскрізних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека» й «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання.

4. У програмі виокремлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за розділами), з'ясовано особливості реалізації ключових компетентностей та предметних компетентностей. Предметні компетентності є багатоконпонентним утворенням, основними складниками якого є знанневий, діяльнісний і ціннісний компоненти.

5. Спрогнозовано портрет випускника основної школи, патріота України, який поважає історію і культуру своєї та інших країн, вільно володіє державною мовою, активний і відповідальний у громадському й особистому житті, підприємливий та ініціативний, дотримується здорового способу життя.

6. Розширено список творів для альтернативного вивчення: додано «Снігову королеву» Г. К. Андерсена у 5 класі, «Собаче серце» М. О. Булгакова у 9 класі.

7. Додано рубрику «Міжпредметні зв'язки».

8. Розширено список творів для вивчення напам'ять за вибором учнів: байка І. А. Крилова у 6 класі, сонети В. Шекспіра і Ф. Петрарки у 8 класі, поезії О. С. Пушкіна у 9 класі.

9. До списку додаткового читання додано. «Мій дідусь був черешнею» А. Нанетті, «Чи вмєш ти свистати, Юганно?» У. Старка.

10. Спрощено формулювання окремих державних вимог літературознавчої лінії з метою урахування вікових особливостей учнів.

Оновлену програму із зарубіжної літератури можна знайти на сайті Міністерства освіти та науки у рубриці «Навчальні програми 5-9 клас 2017» (<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>)

Належна увага має приділятися підтримці й розвитку самостійності учнів у навчанні, їх участі в таких видах діяльності, як проектна й дослідницька. У профільній школі процес навчання орієнтується переважно на активне використання прийомів дослідження, що передбачає постановку проблеми, організацію дослідження, оформлення і захист результатів, самооцінювання. Домінуючою формою спілкування на уроках має бути діалог учителя з учнем, учня з іншими учнями, творча індивідуальна робота та робота в парах, групова форма навчальної діяльності.

Одним із компонентів допрофільної і профільної підготовки школярів є використання в навчальному процесі **курсів за вибором і факультативів:**

- Збірник програм курсів за вибором і факультативів із зарубіжної літератури. 5 - 7 класи: Біла Церква: ТОВ «ОФСЕТ»;
- Збірник програм курсів за вибором і факультативів із зарубіжної літератури. 8 - 11 класи: Біла Церква: ТОВ «ОФСЕТ».

Факультативні курси та курси за вибором розширюють світогляд учнів, допомагають дитині раніше визначитися в житті і всі сили спрямувати на отримання потрібних знань.

Звертаємо увагу, що навчальний предмет «Зарубіжна література» викладається **українською мовою**. Водночас, за наявності необхідних умов (*достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; високий рівень підготовки вчителя, у тому числі можливість дослідження образної системи, засобів виразності, поезики, стилістичних особливостей твору тощо мовою оригіналу*), бажаним є розгляд художніх текстів мовою оригіналу.

Оскільки з переважною більшістю художніх текстів на практиці учні ознайомлюються в перекладах українською мовою, особливу увагу варто звертати на якість цих перекладів.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання (журнали «Всесвітня література в школах України», «Зарубіжна література в школах України», газету «Світова література»), користуватися сайтами інтернет-бібліотек та сайтами для учителя-словесника (перелік сайтів можна знайти у журналі «Наша школа» № 4 2016р., № 4 2015р. та в навчальних програмах з предмету у рубриці «Для учителя».

Перелік головних вимог щодо виконання письмових робіт і перевірки зошитів із зарубіжної літератури, найважливіша інформація про види письмових робіт, кількість і види контрольних робіт, контрольних творів, види контрольних робіт із розвитку мовлення, особливості і структура уроків виразного читання, кількість, призначення та особливості оформлення зошитів з предмета, їх перевірки й критерії оцінювання містяться у відповідному методичному листі Міністерства освіти і науки України від **21.08.2010 № 119-580**. Там же подано зразки заповнення сторінки журналу з зарубіжної літератури.

Про зміни, які можливі у наступному навчальному році, буде надруковано у серпневому випуску інформаційного збірника Міністерства освіти і науки та оприлюднено на офіційному сайті Міністерства